

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra evropských studií

Bakalářská práce

2024

Klára Fomenková

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra evropských studií

Vliv vraždy Alexandra Litviněnka na britskou politiku vůči Rusku

Bakalářská práce

Autorka práce: Klára Fomenková

Studijní program: Teritoriální studia

Vedoucí práce: Mgr. Jan Váška, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 29. dubna 2024

Klára Fomenková

Bibliografický záznam

FOMENKOVÁ, Klára. *Vliv vraždy Alexandra Litviněnka na britskou politiku vůči Rusku*. Praha: Karlova Univerzita, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, 2024. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jan Váška, Ph.D.

Rozsah práce: 72 782

Abstrakt

Bakalářská práce s názvem „Vliv vraždy Alexandra Litviněnka na britskou politiku vůči Rusku“ se zabývá problematikou britské politiky k Rusku v reakci na vraždu Alexandra Litviněnka, která významně ochladila vzájemné vztahy. Práce se soustředí na analýzu bezpečnostních a diplomatických kroků britské vlády a jejich souvislost s ekonomickými strategiemi, jež je interpretována skrze teoretický rámec práce – teorii kanadského politologa Kaleviho Holstiho. Holstiho teorie, která pojednává o interakci bezpečnostních a ekonomických opatření států v situaci vnějšího ohrožení, poskytuje vodítko k porozumění podoby britské reakce. V rámci osvětlení kontextu je poskytnut přehled vzájemných vztahů a britské politiky vůči Rusku před událostí a podrobný popis života i tragické smrti Alexandra Litviněnka. Zkoumanou problematikou je období okolo jednoho a půl roku po vraždě, aby se výzkum vyhnul vlivu jiných událostí na britskou politiku. Na základě prostudované sekundární literatury a dostupných primárních zdrojů je výsledkem této práce analýza politiky britské vlády vůči Rusku v návaznosti na incident a posouzení nerovnoměrnosti reakce v různých dimenzích zahraniční politiky ve světle teorie Kaleviho Holstiho o chování států při vnějším ohrožení.

Abstract

The bachelor thesis titled "The Impact of the Murder of Alexander Litvinenko on British Policy towards Russia" deals with the issue of British policy towards Russia in response to the murder of Alexander Litvinenko, which significantly cooled bilateral relations. The thesis focuses on the analysis of the security and diplomatic actions of the British government and their connection with economic strategies, which is interpreted through the theoretical framework of the thesis – the theory of Canadian political scientist Kalevi Holsti. Holsti's theory, which discusses the interaction of states' security and economic measures in the face of external threats, provides a guide to understanding the shape of the British response. To illuminate the context, an overview of the British policy towards Russia prior to the event is provided, as well as a detailed account of the life and tragic death of Alexander Litvinenko. The period of around one and a half year after the murder is examined to avoid the influence of other events on British policy. Based on the secondary literature studied and the primary sources available, the outcome of this thesis is an analysis of the British government's policy towards Russia in the wake of the incident and an assessment of the unevenness of the response across different dimensions of foreign policy considering Kalevi Holsti's theory of state behavior in the face of external threats.

Klíčová slova

Británie, Rusko, Alexandr Litviněnko, Britská politika, Bezpečnostní politika, Kalevi Holsti, Fungování státu při vnějším ohrožení, Dimenze zahraniční politiky

Keywords

Great Britain, Russia, Alexander Litvinenko, British policy, Security policy, Kalevi Holsti, Functioning of states in the face of external threats, Dimensions of foreign policy

Title/ Název práce

The Impact of the Murder of Alexander Litvinenko on British Policy towards Russia

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu doktoru Janu Váškovi za vedení mé práce, odborné rady, velmi ochotný přístup a trpělivou pomoc.

Obsah

ÚVOD	9
1. TEORIE KALEVIHO HOLSTIHO O CHOVÁNÍ STÁTŮ PŘI VNĚJŠÍM OHROŽENÍ	13
1.1. TEORETICKÉ DEBATY V MEZINÁRODNÍCH VZTAZÍCH	13
1.2. EKONOMIKA A BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA	14
1.3. PŘÍPADOVÉ STUDIE:	17
1.4. SHRNTÍ	18
2. BRITSKÁ POLITIKA VŮČI RUSKU V HISTORICKÉ PERSPEKTIVĚ	19
2.1. BRITÁNIE A RUSKO V 20. STOLETÍ: OD SOUPEŘENÍ KE SPOLUPRÁCI A STUDENÉ VÁLCE	19
2.2. KONEC BIPOLARITY A 90. LÉTA:	20
3. ALEXANDR LITVINĚNKO, ŽIVOT A VRAŽDA	23
3.1. MLÁDÍ A ZAČÁTEK KARIÉRY:	23
3.2. PŮSOBENÍ V RUSKÝCH TAJNÝCH SLUŽBÁCH:	24
3.3. ÚTĚK DO VELKÉ BRITÁNIE, TAMNÍ PŮSOBENÍ A SMRT	25
4. BRITSKÁ POLITIKA VŮČI RUSKU PO VRAŽDĚ ALEXANDRA LITVINĚNKA:	28
4.1. DIPLOMATICKÁ REAKCE	29
4.2. BEZPEČNOSTNÍ OPATŘENÍ	29
4.3. EKONOMICKÁ DIMENZE POLITIKY VŮČI RUSKU	30
5. APLIKACE HOLSTIHO TEORIE NA BRITSKOU POLITIKU:	34
5.1. ÚVOD	34
5.2. JAKÉ OHROŽENÍ PRO SPOJENÉ KRÁLOVSTVÍ UDÁLOST ZNAMENALA?	34
5.3. EKONOMICKÉ HLEDISKO	35
5.4. ROZHODOVÁNÍ VLÁDY VELKÉ BRITÁNIE	36
5.5. POROVNÁNÍ PŘÍPADU S TEORIÍ	36
5.6. VNĚJŠÍ FAKTORY	37
5.7. SHRNTÍ	38
ZÁVĚR	40
SUMMARY	42
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK	44
POUŽITÁ LITERATURA	45

ÚVOD

Bakalářská práce s názvem „*Vliv vraždy Alexandra Litviněnka na britskou politiku vůči Rusku*“ zkoumá britskou reakci na otravu Alexandra Litviněnka, bývalého agenta ruské tajné služby a následného kritika ruské vlády. Ten byl v listopadu roku 2006 v Londýně otráven radioaktivním poloniem 210. Tento šokující incident nejen, že vyvolal veřejné pobouření, ale také přispěl k napětí ve vztazích mezi Velkou Británií a Ruskem.

Předmětem práce je představení britské reakce na událost a objasnění její podoby s pomocí teorie politologa Kaleviho Holstiho věnující se chování států v případě vnějšího ohrožení. Časovým ohraničením je období okolo jednoho a půl roku od otravy, aby se výzkum vyhnul vlivu jiných událostí na britskou politiku. Pro osvětlení historického kontextu zahrnuje práce přehled britské politiky i před událostí, a to velmi stručně s ohledem na dvacáté století a následně s konkrétnějším zaměřením na devadesátá léta a začátek dvacátého prvního století.

Téma práce jsem si vybrala s cílem podrobně analyzovat britskou politiku vůči Rusku po incidentu, neboť je na ni často nahlíženo jako na nedostatečnou nebo slabou. V reakci na Litviněnkovu vraždu, která byla široce považována za ruským státem podporovaný útok, Spojené království zavedlo řadu diplomatických sankcí a bezpečnostních opatření, včetně vyhoštění ruských diplomatů a zmrazení některých mezivládních jednání. Tyto kroky měly za cíl zvýšit bezpečnost země a vyjádřit nesouhlas s porušováním mezinárodního práva, zásad suverenity a teritoriální integrity. Politika britské vlády se tedy výrazně promítla do bezpečnostní a diplomatické dimenze zahraniční politiky Spojeného království. Naopak na ekonomickou dimenzi však událost zásadní vliv neměla. Podoba a intenzita reakce je tak často považována za umírněnou směrem k odstrašení Ruska od uskutečňování podobných akcí. Tuto kritiku vyjadřují především pozorovatelé, kteří tvrdí, že mírný postoj britské vlády umožnil opakování podobného incidentu, jakým byl útok na Skripalovy v Salisbury v roce 2018.

Cílem práce je zodpovězení několika výzkumných otázek: „Jak ovlivnila vražda Alexandra Litviněnka britskou politiku vůči Rusku? Proč byla reakce nerovnoměrná v jednotlivých dimenzích zahraniční politiky? Jak tuto nerovnoměrnost vysvětluje teorie Kaleviho Holstiho o chování států při vnějším ohrožení?“.

Úvodní teoretická kapitola představuje výzkum kanadského politologa Kaleviho Holstiho. Přibližuje jeho teorii věnující se problematice balancování států mezi bezpečnostními zájmy a ekonomickými příležitostmi v případě vnějšího ohrožení daného státu. V druhé části kapitoly jsou mimo hlavní myšlenky teorie představeny i hlavní případové studie autora, na kterých svůj výzkum potvrzuje. V závěru je prezentováno i východisko Holstiho teorie, které poukazuje na skutečnost, že stát v případě závažného ohrožení upřednostňuje bezpečnost před ekonomickými zájmy.

Druhá kapitola přibližuje historický kontext britské politiky vůči Rusku před událostí. V první části je stručně představena dynamika vzájemných vztahů od začátku 20. století až do 90. let, kterým se následně už podrobněji věnuje druhá část. Tato podkapitola poskytuje hlubší pohled na proměny bilaterálních vztahů, které předcházely událostem listopadu roku 2006.

Třetí kapitola je z hlediska tématu práce pro celkové pochopení incidentu i následující britské reakce velmi podstatná. Přibližuje životní události a kariéru Alexandra Litviněnka i jeho následný útěk do Spojeného království a tragickou smrt. Kapitola podrobně rozebírá aspekty, které pravděpodobně vedly ruskou tajnou službu k přípravě útoku na Litviněnka, a poukazuje na bezprecedentní rozměr otravy i neochotu ruské strany spolupracovat ve vyšetřování případu.

Čtvrtá část práce podrobně analyzuje britskou reakci na událost. Je rozdělena do jednotlivých částí podle dimenzí zahraniční politiky, ve kterých byly jednotlivé postupy uskutečňovány – diplomatické, bezpečnostní a ekonomické. Analýza je podpořena přímými citacemi projevů jednotlivých členů tehdejší britské vlády, aby bylo představeno jejich vnímání incidentu a následné přijímání nebo i nepřijímání daných opatření.

Poslední kapitola tuto britskou politiku zkoumá z perspektivy teorie Kaleviho Holstiho. Je zde zachycena míra ohrožení, kterou pro Británii Rusko před incidentem i krátkodobě po incidentu představovalo i možný pohled britské vlády z ekonomické strany. Následně je vylíčena podoba rozhodování ve Velké Británii a porovnání tohoto případu s teorií. V poslední části jsou nastíněny i vnější faktory, které mohly britskou politiku ovlivnit.

Bakalářská práce je kvalitativní případovou studií, která je založena na analýze sekundární literatury a primárních pramenů. Vychází z publikovaných vládních dokumentů, prepisů záznamů ze zasedání britské Dolní sněmovny a oficiálních statistik britských úřadů.

Pro bližší pochopení britské reakce jsem pracovala s odborným článkem Allana Duncana, bývalého analytika pro britskou *Foreign & Commonwealth Office*, který také působil na britské ambasádě v Moskvě. Jeho analýza *The UK's response to the Litvinenko murder: 'late, lame and lamentable'* podrobně vysvětluje celý případ a britský pohled na něj, a naopak díky autorově zkušenosti z Ruska poskytuje i vhled z druhé strany. Duncan zároveň poukazuje na kritiku britské vlády za mírnou odezvu. Článek je ale součástí širšího výzkumu britské politiky po útoku v Salisbury, takže se autor na celou problematiku dívá z nynější perspektivy. K uchopení britské politiky po události jako takové byly použity výhradně oficiální dokumenty Dolní sněmovny.

Teoretický rámec práce tvoří článek kanadského politologa Kaleviho Holstiho, někdejšího profesora na *University of British Columbia*, editora několika politologických deníků a prezidenta kanadské politologické asociace mezi lety 1984-85. Článek *Politics in command: foreign trade as national security policy* se zabývá propojením zahraničního obchodu a národní bezpečnostní politiky států a jejich fungováním během vnějšího ohrožení. Jeho výzkum sice neposkytuje mnoho přesných dat a kontextu, na druhé straně se ale opírá o podrobné případové studie, které jeho původní tezi jednoznačně potvrzují. Obecný vhled do problematiky a podporu v názvosloví termínů mezinárodních vztahů v českém jazyce mi poskytla kniha Pavla Pšeji a spol. „*Přehled teorií mezinárodních vztahů*“.

K uvedení do problematiky britsko-ruských vztahů, potažmo vztahů Západu a Ruska, ve dvacátém století jsem použila knihy *Dějiny Británie* od Kennetha O. Morgana, *British foreign policy since 1945* od Marka Garnetta, Simona Mabona a Roberta Smitha a *How Britain Broke the World* od Arthura Snella.

Informace týkající se života i tragické smrti Alexandra Litviněnka jsem čerpala z díla Alexe Goldfarba *Death of a Dissident*. Kniha popisuje veškeré pozadí Litviněnkova života od mládí, kariéru v ruských tajných službách až po život v Londýně. Je velmi podrobná a opakovaně užívá retrospektivní prvky i citované rozhovory mezi autorem a Litviněnkem. Na knihu je ale třeba se dívat kriticky, jelikož byl Goldfarb Litviněnkův přítel a zpracovával knihu společně s Litviněnkovou manželkou Marinou, a navíc až po Alexandrově smrti, a tudíž je ovlivněna emocemi autorů. Tento zdroj jsem tedy používala současně s oficiálním dokumentem Dolní sněmovny, který zpracovával Sir Robert Owen, tehdejší soudce High Court of England and Wales, s názvem *The Litvinenko Inquiry*. Jde o zprávu z vyšetřování, která zahrnuje všechny

informace k případu, je velmi detailní, a navíc obsahuje i veškeré důkazy, dokonce i ve formě fotografií z míst vyšetřování a nasbíraných materiálů.

Údaje o podobě útoku a látce, která k němu byla použita – poloniu 210 – jsem čerpala z odborného článku Miloslava Pouzara *S kanónem na vrabce aneb úkladná vražda pomocí Polonia 210*. Článek velmi jasně popisuje povahu polonia, jeho vliv na člověka, aspekty konkrétního útoku na Litviněnka i ohrožení, kterému byli vystaveni další občané Spojeného království kvůli naměření radiace na různých místech Londýna.

1. TEORIE KALEVIHO HOLSTIHO O CHOVÁNÍ STÁTŮ PŘI VNĚJŠÍM OHROŽENÍ

Propojení bezpečnostní politiky a ekonomiky v zahraniční politice států je komplexní téma, které bylo v průběhu dějin předmětem rozsáhlého výzkumu. V této kapitole se zaměřím na teorii Kaleviho Holstiho, významného kanadského politologa, která se zabývá touto problematikou a vysvětluje, jak státy balancují mezi bezpečnostními zájmy a ekonomickými příležitostmi v mezinárodních vztazích.

Holsti ve svém článku "*Politics in command: Foreign trade as National Security Policy*" (1986) poukazuje na to, že vlády států při rozhodování o své zahraniční politice zohledňují jak bezpečnostní hrozby, tak i ekonomické zájmy.¹ Podle Holstiho existuje inverzní vztah mezi vnímaným ohrožením a preferencí ekonomických zájmů. To znamená, že čím větší je vnímaná hrozba, tím více státy upřednostňují bezpečnostní zájmy před ekonomickými. Naopak, v situacích, kdy je ohrožení vnímáno jako menší nebo slabší, se státy více orientují na ekonomické zisky.²

1.1. Teoretické debaty v mezinárodních vztazích

Mezinárodní vztahy se vyznačují komplexností a dynamikou, jež ztěžují uchopení jejich fungování a předvídatelnost vývoje. V oblasti teorie mezinárodních vztahů existuje široká škála perspektiv, které se vzájemně doplňují, ale i vylučují. Tato pluralita přístupů vede k bohaté diskusi, avšak může zároveň vytvářet zmatek a nejasnosti ohledně klíčových konceptů a vztahů mezi nimi.³

V centru zájmu teoretických debat v mezinárodních vztazích vždy stála a nadále stojí otázka zabývající se tím, jak nejlépe analyzovat a interpretovat mezinárodní systém. Mezi hlavní proudy, které řeší tyto otázky, patří realismus, idealismus, liberalismus, konstruktivismus a post strukturalismus. Každý z nich nabízí odlišný pohled na povahu mezinárodních aktérů, jejich motivace a vzájemné interakce.⁴ V tomto kontextu se objevují i témata menšího teoretického významu, která však v praxi vyvolávají značnou pozornost akademiků. Jedním z nich je povaha

¹ Kal J. Holsti, „Politics in command: foreign trade as national security policy“, The MIT Press, International Organization, Vol. 40, č. 3, 1986.

² Ibid., s. 646.

³ Pavel Pšeja a Tomáš Blažek, *Přehled teorií mezinárodních vztahů*, (Brno: Masarykova univerzita, 2005), s. 9-10.

⁴ Ibid., s. 9.

souvislosti mezi politikou a ekonomikou, konkrétně jejich vztah v kontextu zahraniční politiky dané země.

1.2. Ekonomika a bezpečnostní politika

Rané diskuse o této problematice mezi mnoha liberály 19. století měly tendenci ji analyzovat jako volbu mezi „mocí“ a „blahobytem“. Novější diskuse naopak vykreslují dilema tvůrců politiky jako volbu mezi „zbraněmi“ a „máslem“. Oba pojmy je třeba definovat. První z nich – „moc“ – neznamená v souvislosti Holstiho výzkumu jen vojenské schopnosti, územní rozlohu či prestiž. Ty mohou být samozřejmě relevantní, ale tento termín je zde použit k označení všech diplomatických ujednání, smluv, závazků a vojenských nasazení, do kterých vlády vstupují nebo je zavádějí se záměrem ochrany svého území před bezprostředními hrozbami, vnějšími tlaky, vměšováním a ultimáty, anebo aby mohly zůstat nezapojeny do velkých konfliktů a sporů v přilehlých oblastech. Účel „moci“ je z tohoto pohledu nesporně defenzivní: úspěšná politika ochrání autonomii, maximalizuje prostor pro rozhodování při tvorbě politik, omezí tlak přicházející ze zahraničí a zachová si domácí politickou legitimitu a autoritu. „Moc“ v tomto smyslu je synonymem pojmu bezpečnost.⁵ Výzkum Holstiho článku „*Politics in command*“ proto nemusí být relevantní pro země usilující o dobývání dalších teritorií, jako je například nacistické Německo, které záměrně organizovalo zahraničně-obchodní politiku, aby zvýšilo své válečné schopnosti.

Pojem "blahobyt" je ve výzkumu definován jako dostupnost ekonomických příležitostí v zahraničí, které vedou k celkovému růstu bohatství ve společnosti daného státu. Tvůrci politik tyto příležitosti obvykle definují jako lepší přístup obchodu a investic na nové trhy nebo přinejmenším ochranu zavedených trhů, které jsou ohroženy.⁶

Tradiční učebnice mezinárodních vztahů z 50. a 60. let 20. století rozlišovaly mezi politikou a ekonomikou. Politika, definovaná jako snaha o dosažení bezpečnosti, moci a prestiže, byla vnímána jako oblast oddělená od ekonomiky, a tudíž podle nich bezpečnostní otázky spadaly výhradně do sféry zahraniční politiky. Zatímco maximalizace blahobytu byla považována výlučně za cíl politiky domácí.⁷

⁵ Holsti, *Politics in command*, s. 645-646.

⁶ Ibid., s. 646.

⁷ Ibid., s. 644. a dále Pšeja, *Přehled teorií mezinárodních vztahů*, s. 30.

Obnovený zájem o mezinárodní politickou ekonomii v Severní Americe znovuotevřel otázku propojení politiky a ekonomiky v mezinárodních vztazích.⁸ Od osmdesátých let všeobecně panuje široký konsenzus, že vlády usilují o dosažení cílů v oblasti bezpečnosti i ekonomiky souběžně a že tyto cíle jsou úzce propojeny v rámci zahraničněpolitických strategií. Robert Gilpin, americký politolog a bývalý profesor na Princetonské univerzitě, ve své práci poukazyval na existenci vzájemné a dynamické interakce mezi snahou o bohatství a snahou o moc v mezinárodních vztazích.⁹ Jeho myšlenku doplňuje Robert Keohane, akademik taktéž amerického původu působící v oblasti mezinárodních vztahů a mezinárodní politické ekonomie, když zdůrazňuje komplementaritu mezi těmito dvěma aspekty a argumentuje, že v dlouhodobém horizontu je moc bez bohatství (a naopak) neudržitelná.¹⁰ I když je tato teze podle Holstiho v zásadě pravdivá, je nutné v praxi zohlednit krátkodobé priority a kompromisy, jelikož ne všechny státy disponují ideální kombinací bezpečnosti a ekonomické prosperity. Právě v tomto kontextu snahy států o dosažení bohatství a moci můžeme pozorovat rozličné soubory hodnot a analyzovat, jak je vlády vnímají a upřednostňují.¹¹

Kalevi Holsti ve svém výzkumu tvrdí, že vlády ve svém rozhodování nevolí striktně mezi jednotlivými hodnotami, tudíž ani jedna z nich automaticky nedeterminuje druhou. Spíše podle něj dochází k neustálému posouvání priorit a hledání kompromisů, dosahování dílčích cílů namísto maximalizace jednoho z nich.¹² Zároveň je důležité dodat, že v situaci charakterizované vnějším ohrožením ale zároveň rychle se zvyšujícím hospodářským výkonem na domácím trhu nemusí být preference nastoleny.¹³

Pro analytické účely je tedy klíčové rozlišovat mezi typy hodnot a zároveň si uvědomovat jejich vzájemné souvislosti v krátkodobém i dlouhodobém horizontu. Zásadní otázkou je tedy jednak, za jakých podmínek se tyto hodnoty stávají neslučitelnými. A dále, zda vlády vytváří hierarchie hodnot, které určují stálé priority.

Problémem je tedy specifikovat, za jakých podmínek se pořadí hodnot změní a jak budou stanoveny priority. Případové studie, které Holsti v rámci výzkumu vypracoval a které budou níže popsány, naznačují, že vlády usilují jak o „moc“, tak o „blahobyt“. Když jsou však tyto

⁸ Pšeja, *Přehled teorií mezinárodních vztahů*, s. 50-54.

⁹ Robert Gilpin, *U.S. Power and the Multinational Corporation* (New York: Basic, 1975), s. 43.

¹⁰ Robert O. Keohane, *After Hegemony*, (Princeton: Princeton University Press, 1984), s. 21-22, citováno v Holsti, *Politics in command*, 644.

¹¹ Holsti, *Politics in command*, s. 644

¹² *Ibid.*, 645

¹³ Robert Gilpin, *War and Change in World Politics* (Cambridge: Cambridge University Press, 1981), s. 19-20.

dvě věci neslučitelné, převažuje první zmíněná a obchodní příležitosti se musí řídit takovým způsobem, aby se snížily obavy o bezpečnost. To může znamenat upuštění od významných příbytků do kategorie „blahobytu“.¹⁴ Podle Holstiho vlády obětují významné nebo dokonce kritické ekonomické příležitosti, pokud je ohrožena jejich nezávislost, autonomie nebo národní bezpečnost.¹⁵

Jak již bylo zmíněno, relativní váha přikládána hodnotám se do značné míry liší v závislosti na specifických podmínkách a je nutné brát v úvahu i změny preferencí v čase.¹⁶ Hypotéza, na které jsou založeny dvě případové studie v článku „*Politics in command*“, je následující: tvůrci politik kladou důraz na "moc", pokud jsou vnější hrozby vysoké nebo střední. Naopak "blahobyt" upřednostňují pouze v případě ne tolik významných ohrožení z vnější.

Kalevi Holsti vytvořil zjednodušené schéma (tab. 1.1.), ve kterém ukazuje závislost ohrožení země a ekonomických příležitostí.

(tab.1.1.) Pravděpodobná rozhodnutí mezi „mocí“ a „blahobytem“:¹⁷

Bezpečnostní hrozba

<i>Ekonomické příležitosti</i>	vysoká	střední	malá
velké	<i>moc</i>	<i>moc</i>	<i>blahobyt</i>
střední	<i>moc</i>	<i>moc</i>	<i>blahobyt</i>
malé	<i>moc</i>	<i>moc</i>	-

Toto schéma sice neposkytuje mnoho přesných dat, naznačuje ale pravděpodobné pořadí hodnot v závislosti na specifických podmínkách. Ukazuje, že v drtivé většině kombinací budou převažovat mocenské zájmy, to znamená, že hodnoty bezpečnosti, autonomie a nezávislosti budou vnímány jako důležitější než bohatství a ekonomická prosperita. Tabulka také ale naznačuje, že žebříček hodnot se může v průběhu času měnit. Z tohoto důvodu není možné

¹⁴ Holsti, *Politics in command*, s. 647–669.

¹⁵ Ibid., s. 645.

¹⁶ Ibid., s. 646.

¹⁷ Ibid. Tabulka vytvořena KF podle originálu.

dospět k definitivnímu závěru v diskusi o „moci“ versus „blahobytu“. Stejně jako u mnoha zobecnění, i platnost tohoto zjištění závisí na specifických okolnostech.

1.3. Případové studie:

Holsti pro ověření své teorie využil dvě případové studie. První se zaměřuje na poválečné Japonsko, které se muselo vyrovnat s náročným úkolem balancování mezi zajištěním bezpečnosti země okupované Spojenými státy a navazováním obchodních vztahů s komunistickou Čínou, která představovala nejen lákavé hospodářské příležitosti pro Japonsko, ale zároveň i rivala pro okupační mocnost. V reakci na tuto situaci Japonci formovali svou diplomacii a obchodní strategii tak, aby nevyvolali nepřátelskou reakci USA a po konci okupace zdůraznili roli věrného spojence. Tato politika jim sice znemožňovala navázat rozsáhlé vazby s komunistickou Čínou, ale zároveň jim umožnila udržet si status partnera pro Spojené státy. V průběhu času se však Japonsko snažilo o oddělení politiky od ekonomiky, čímž si otevřelo cestu k posílení kontaktů s pevninskou Čínou a zároveň si udrželo blízké partnerství se Spojenými státy. Tato "dvoukolejná politika" podle Holstiho představovala pragmatické řešení, které Japonsku umožnilo uspokojit jak své ekonomické cíle, tak i bezpečnostní požadavky, a zároveň zmírnit vnější tlaky.¹⁸

Druhým případem Holstiho analýzy je poválečné Finsko. Stejně jako Japonsko se Finsko muselo vyrovnat s pozicí poražené země a nutností nově formovat vztahy s dominantní mocností, v tomto případě se Sovětským svazem. Součástí poválečných dohod byla garance finské neutrality, která měla zabránit zapojení Helsinek do konfliktů velmocí. Finsko bylo ale závislé na hospodářském vztahu se SSSR, a navíc mu bylo nuceno splácet reparace. Snížení podílu finsko-sovětského obchodu ve srovnání s růstem obchodu Finska s Evropským hospodářským společenstvím a Evropským sdružením volného obchodu následně ale Sověti vnímali jako protisovětské chování. V návaznosti na to Sovětský svaz několikrát použil přerušování obchodní vztahů s Finskem jako nátlakový prostředek, aby Finsko donutil striktně dodržovat sovětskou interpretaci finské neutrality. Za těchto okolností byli Finové ve 40. a 50. letech 20. století ve svých zahraničních hospodářských vztazích značně omezovali. Prakticky žádný krok směrem k Západu nemohl být zahájen bez zvážení jeho možného vlivu na sovětsko-finské bezpečnostní vztahy. Holsti tedy došel k závěru, že nezávislost Finska v konečném

¹⁸ Holsti, *Politics in command*, s. 648-656.

důsledku podléhala sovětské důvěře, a tudíž se hospodářské cíle musely podřídit bezpečnostním potřebám.¹⁹

Oba případy potvrzují původní Holstiho tezi, že v situacích zvýšené bezpečnostní hrozby se ekonomické zájmy podřizují bezpečnostním prioritám. Japonsko i Finsko musely v poválečném období s ohledem na hrozbu ze strany dominantní mocnosti (Spojené státy v případě Japonska a Sovětský svaz v případě Finska) omezovat své ekonomické ambice a upřednostňovat strategie, které minimalizovaly riziko ohrožení.

Zároveň však oba případy ukazují, že hierarchie hodnot států se v průběhu času mění. S postupným snižováním vnímané hrozby se státy snaží o nalezení rovnováhy mezi bezpečnostními a ekonomickými zájmy. Japonsko i Finsko se v pozdějších fázích poválečného období snažily o posílení obchodních vazeb i přes rizika, která tato strategie mohla představovat pro jejich vztahy s dominantní mocností.²⁰

1.4. Shrnutí

Výzkum Kaleviho Holstiho tedy poukazuje na to, že cíle států v jednotlivých aspektech zahraniční politiky jsou vzájemně propojeny a odrážejí se ve zformulovaných zahraničněpolitických strategiích. Vlády obvykle nečiní striktní volby mezi jednotlivými dimenzemi, nýbrž usilují o kompromis, který jim umožní dosahovat cílů napříč všemi relevantními oblastmi. V situacích, kdy ale státy čelí vysokému či střednímu bezpečnostnímu ohrožení, obvykle dávají přednost bezpečnostním zájmům. Oproti tomu, pokud je vnímání hrozby nízké, státy se snaží maximalizovat ekonomické příležitosti. Tento teoretický rámec nám umožňuje hlouběji porozumět tomu, jak jsou zahraniční politiky států formovány v reakci na vnější hrozby. Teorie Kaleviho Holstiho nám tak poskytuje zásadní analytický nástroj pro zkoumání rovnováhy mezi bezpečnostními a ekonomickými zájmy v mezinárodních vztazích.

Tento přístup plánuji využít při analýze britské politiky vůči Rusku po vraždě Alexandra Litviněnka, protože poskytne vodítka k porozumění a vysvětlení podoby a intenzity britské reakce na událost. V následujících kapitolách aplikuji předloženou teorii na tento specifický případ a zhodnotím, zda je Holstiho teze platná i v odlišném kontextu.

¹⁹ Holsti, *Politics in command*, s. 656-669.

²⁰ *Ibid.*, s. 669-671.

2. BRITSKÁ POLITIKA VŮČI RUSKU V HISTORICKÉ PERSPEKTIVĚ

2.1. Británie a Rusko v 20. století: od soupeření ke spolupráci a studené válce

Britská politika vůči Rusku se v průběhu staletí vyvíjela v závislosti na geopolitické situaci, vnitřních poměrech v Británii a vnímání Ruska jakožto mocenského rivala, partnera, nebo hrozby. Následující kapitola stručně popisuje klíčové události, které ovlivnily britskou politiku vůči Rusku v průběhu 20. století a následně poskytuje podrobnější kontext politiky Spojeného království v devadesátých letech a na začátku století dvacátého prvního.

Vztahy mezi Velkou Británií a Ruskem ve 20. století prošly složitým vývojem, od soupeření na počátku století ke spolupráci v první světové válce, a následnému napětí v důsledku bolševické revoluce.²¹ Po uznání Sovětského svazu se Británie potýkala s dilematem, zda rozvíjet obchodní styky, nebo spíše čelit šíření komunismu. Tato ambivalence následně vedla k politice appeasementu i podpoře antikomunistických hnutí.

Po proměnách geopolitické situace a uzavření paktu Molotov-Ribbentrop mezi Sovětským svazem a Německem se Británie a SSSR ocitly na opačných stranách barikády, dokud je nespojil boj proti nacismu.²² Vítězství ve druhé světové válce však přineslo rozdělení Evropy a studenou válku. Británie se aktivně zapojila do politiky zadržování komunismu, a stala se součástí Marshallova plánu a NATO. Obojí naznačovalo, že se Spojené království po dvou velkých konfliktech na kontinentě cítilo příliš slabé na to, aby jednalo samo, pokud by se křehké poválečné uspořádání mělo zhroutit do konfliktu dalšího.²³

V následujících letech pokračovala Velká Británie v obezřetném přístupu k Sovětskému svazu a společné politice zadržování komunismu se Spojenými státy. Zapojila se do vojenských konfrontací, jako například v případě korejské války, a podporování antikomunistických hnutí v různých částech světa.²⁴

²¹ Kenneth O. Morgan, *Dějiny Británie* (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002), s. 433-454.

²² Liddell Hart, *Dějiny druhé světové války* (Brno: Jota, 2000), s. 173-187.

²³ Mark Garnett, Simon Mabon a Robert Smith, *British Foreign Policy since 1945* (New York: Routledge, 2018), s. 110.

²⁴ *Ibid.*, s. 110, 115-120.

Mírné oteplování vztahů nastalo až s nástupem Michaila Gorbačova k moci v roce 1985. Tehdejší britská premiérka Margaret Thatcher vnímala v jeho reformách šanci na zlepšení vztahů mezi Východem a Západem a v roce 1987 navštívila Sovětský svaz. Při této návštěvě vyjádřila podporu Gorbačovově politice Perestrojka a Glasnost', a vyzvala k dalším krokům směrem ke změně sovětské zahraniční politiky.²⁵

2.2. Konec bipolarity a 90. léta:

Rok 1991 znamenal bod zlomu v postoji Velké Británie k Rusku. Zhroucení Sovětského svazu ukončilo éru ideologického soupeření a na nějakou dobu predeterminovalo navazování nových vztahů mezi Západem a Východem.

Od konce studené války bylo cílem Západu pokusit se prosadit integraci Ruska do mezinárodního systému a globální ekonomiky a vybudovat s Moskvou strategické partnerství. Spojené království stálo v čele tohoto přístupu a po rozpadu Sovětského svazu rychle navázalo diplomatické styky a přikročilo k rozvoji strategického vzájemného vztahu. Londýn také patřil mezi významné podporovatele Borise Jelcina, o kterém byl přesvědčen, že je zárukou směřování Ruska k demokratizaci a posunu na Západ.²⁶

Vrcholu vzájemné spolupráce mezi Spojeným královstvím a Ruskou federací bylo dosaženo již v první polovině 90. let. Toto období se vyznačovalo uzavíráním řady nových dohod a smluv, které posilovaly bilaterální vztahy v mnoha oblastech. Klíčovou roli v tomto procesu hrála Smlouva o zásadách vztahů mezi Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irska a Ruskou federací podepsaná v roce 1992. Tato smlouva zavázala oba státy k zachování vzájemného míru a společnému řešení mezinárodních otázek, a rovněž stanovila klíčové oblasti pro další spolupráci, mezi které patřily: zemědělství, energetika, letecký a kosmický průmysl, informační technologie, podnikání a další. Tato smlouva tak vytvořila základní rámec pro spolupráci mezi Velkou Británií a Ruskem v 90. letech a na počátku 21. století.²⁷

²⁵ Garnett, *British foreign policy*, s. 205–219.

²⁶ House of commons, „The United Kingdom's relations with Russia“, Foreign Office Committee (2. března 2017), <https://publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmfaff/120/120.pdf> (staženo 7. března 2024), s. 7-14.

²⁷ Elena Zavyalova et al., „Evolution of Trade and Economic Relations between Russia and the UK: Past and Future“, *Cyprus Review* 31.3 (2019): 221-236, <https://cyprusreview.org/index.php/cr/article/view/672/568> (staženo 18. února 2024).

Ve stejném období byla dojednána i dohoda o hospodářské spolupráci, jež předpokládala dlouhodobou kooperaci a vzájemné investice v tomto sektoru. V letech 1993 až 1994 podepsaly země další smlouvy v oblasti lékařství a veřejného zdraví, jakož i dohodu o spolupráci v oblasti vzdělávání, kultury a vědy, a do roku 1996 byly uzavřely i další kontrakty, týkající se například využívání atomové energie nebo vědeckotechnické spolupráce. Obě země tak začaly aktivně podporovat vzájemnou interakci.²⁸

Velká Británie se zasadila i o začlenění Ruské federace do celé řady multilaterálních organizací a skupin, včetně podpory v nástupnictví po SSSR v Radě Evropy, začlenění do G8 anebo přistoupení Ruska ke Světové obchodní organizaci, a podporovala Rusko při jeho přechodu z plánovaného hospodářství na hospodářství tržní.²⁹ Vrcholem tohoto období sbližování byla pak jednoznačně státní návštěva Královny Alžběty v Rusku 17. října 1994. Šlo o legendární moment, protože se jednalo o první případ, kdy britský panovník vstoupil na ruskou půdu.³⁰

S nástupem prezidenta Vladimira Putina do úřadu v roce 2000 se ale perspektiva společných vztahů začala měnit. Pro Spojené království byla patrná změna kurzu na ruské straně, protože na rozdíl od Borise Jelcina, vnímaného jako prozápadně smýšlejícího, se Putinova rétorika vyznačovala myšlenkou „Rusko na prvním místě“.³¹

Ruské vedení začalo interpretovat bezprostřední období po studené válce jako období ponížení, během něhož Západ využil slabosti Ruska. Od nástupu Vladimira Putina toto vnímání vedlo k agresivnější, autoritářské a nacionalistické politice, jejímž cílem bylo prosadit ruské zájmy a vymezit se do opozice vůči Západu.³²

Zároveň do vzájemných vztahů promlouvaly i akce Severoatlantické aliance, které si ruská strana začala vykládat jiným způsobem, než byly původně zamýšleny. První klín do vztahu zasadila intervence do Kosova, takzvaná Operace Spojenecká síla, která měla za cíl zastavit násilí proti kosovským Albáncům, dopravení humanitární pomoci a celkové zastavení opakovaného porušování příměří ze strany Srbska. Rusko, na druhé straně, intervenci silně oponovalo. Považovalo útoky NATO za porušení mezinárodního práva, jelikož nebyly

²⁸ Zavyalova et al., „Evolution of Trade and Economic Relations between Russia and the UK: Past and Future“, s. 222-223.

²⁹ HC, „The United Kingdom's relations with Russia“, s. 7.

³⁰ United Press International, *„British queen in Moscow“*, Moscow, (17 October 1994), <https://web.archive.org/web/20220312020810/https://www.upi.com/Archives/1994/10/17/British-queen-in-Moscow/3900782366400/> (staženo 10 března 2024).

³¹ Ibid., s. 9-10.

³² Ibid., s. 7-8.

schváleny Radou bezpečnosti OSN, kde má Rusko právo veta. Ruská federace byla totiž tradičně spojencem Srbska a etnicky a kulturně se cítila se Srby spojena.³³

Trnem v oku pro ruské vedení bylo také další rozšiřování aliance o bývalé státy Východního bloku. Bezprostředně po vstupu těchto států do NATO zahájila totiž aliance letecké hlídky nad Pobaltím, což vedlo k silné frustraci prezidenta Putina. Následné Barevné revoluce v postkomunistických státech, jež nenásilně protestovaly proti zkorumpovaným autoritářským režimům, vynesly do jejich vedení vlády, které usilovaly o rozvoj užších vztahů se Západem. Tyto události u ruských politických představitelů rozvíjely úvahy o tom, že jde o akce pořádané Západem, jehož cílem je obklíčit Rusko a podkopat jeho legitimní zájmy v bývalých sovětských republikách. Toto pojetí přímo nahrávalo paranoidním obavám Ruska o období po rozpadu SSSR, kdy podle nich Západ využíval slabosti Ruské federace.³⁴

S otevřením ruské ekonomiky mnoho ruských oligarchů začalo investovat své nashromážděné finanční prostředky do jiných zemí. Politika britské vlády podporovala tok zahraničního kapitálu do Spojeného království, což způsobilo, že se Londýn stal centrem těchto ruských peněz a přivlastnil si tak přezdívky jako „*Londongrad*“ nebo „*Moskva na Temži*“.³⁵ Tato skutečnost vedla i k přílivu ruských občanů do Británie, častokrát šlo o disidenty a jedince prchající před režimem Vladimira Putina. To je i případ Alexandra Litviněnka, který přicestoval do Británie v roce 2000, a jehož vražda ochladila vzájemné vztahy na bod mrazu.

³³ Arthur Snell, *How Britain broke the world* (Kingston upon Thames, Surrey: Canbury Press, 2022), s. 21-31.

³⁴ *Ibid.*, s. 108–110.

³⁵ The Economist, „*The Rise and Fall of Londongrad*“, 5. května 2022, <https://www.economist.com/britain/2022/03/05/the-rise-and-fall-of-londongrad> (staženo 8. března 2024).

3. ALEXANDR LITVINĚNKO, ŽIVOT A VRAŽDA

Následující kapitola se zaměřuje na život Alexandra Litviněnka a na jeho kariéru v sovětské a následně ruské tajné službě. Rodinné zázemí, vzdělání i klíčové momenty jeho profesní dráhy jsou signifikantní pro pochopení následné roztržky s vedením ruského režimu, která vedla k emigraci Litviněnka do Velké Británie a tragickému konci jeho života.

3.1. Mládí a začátek kariéry:

Alexandr Litviněnko se narodil roku 1962 ve městě Voroněž do krátce trvajících manželství dvou vysokoškolských studentů. Rodinné zázemí bylo od samého počátku komplikované. Po rozvodu si každý z rodičů založil vlastní rodinu a Alexandra tudíž od tří let vychovával jeho dědeček v Nalčiku, malém městě na severním Kavkaze blízko Čečenska. Tento region sehrál později v jeho životě významnou roli. Litviněnka ovlivnila silná vojenská tradice severního Kavkazu, která mu od útlého věku vštěpovala úctu k armádě a obraně země. V dospělosti se zároveň věnoval problematice porušování lidských práv v Čečensku, kterého byl během svého života několikrát svědkem.³⁶

Po návratu otce s novou rodinou do Nalčiku se Litviněnkovo domácí prostředí transformovalo v nekomfortní místo, a následkem neúspěchu u přijímacího řízení na vysokou školu se rozhodl nastoupit na základní vojenskou službu o rok dříve, než mu nařizovala branná povinnost, v jeho 17 letech.³⁷

Dle svědectví blízkého přítele Alexandra Litviněnka, Alexe Goldfarba, v jeho knize „*Death of the Dissident*“ přistupoval ke svému působení v armádě s velkou zodpovědností.³⁸ Navštěvoval vojenskou školu ve městě Ordžonikidze³⁹, kde po pěti letech výcviku dokončil studia jako poručík. V letech 1985 až 1988 sloužil v Dzeržinského divizi sil ministerstva vnitra, a následně byl rekrutován do KGB, sovětské tajné služby.⁴⁰

³⁶ Alex Goldfarb, *Death of a Dissident*, (New York: The Free Press, 2007), s. 21-22.

³⁷ Ibid., s. 22.

³⁸ Ibid.

³⁹ dnešní Vladikavkaz.

⁴⁰ Sir Robert Owen, „The Litvinenko Inquiry“, House of Commons, (leden 2016), <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a8055c340f0b62302692e48/The-Litvinenko-Inquiry-H-C-695-web.pdf> (staženo 22. února 2024), s. 14.

3.2. Působení v ruských tajných službách:

Roku 1991 byl Alexandr Litviněnko vyslán na velitelství KGB v Moskvě.⁴¹ Toto období se v Rusku vyznačovalo značnou politickou nestabilitou provázenou pokusem o puč proti prezidentovi Gorbačovovi a následným rozpadem Sovětského svazu. KGB zanikla v listopadu 1991, avšak byla nahrazena řadou nástupnických organizací, které převzaly většinu jejích zaměstnanců a zodpovědnost za oblast vnitřní bezpečnosti a kontrarozvědky.⁴² Litviněnko byl po celou dobu těchto turbulencí součástí struktur tajných služeb, včetně poslední z nich, Federální bezpečnostní služby (dále FSB).⁴³

V roce 1991 zahájil Alexandr Litviněnko svou kariéru v Útvaru hospodářské bezpečnosti a organizovaného zločinu KGB a v roce 1994 byl převeden na protiteroristické oddělení nově zformované Ruské federální kontrarozvědky (FSK). Jeho profesní dráha se tak zaměřila na boj proti organizovanému zločinu.⁴⁴

Již v tomto období se objevil první náznak neshod s Vladimírem Putinem. Během svého působení v Útvaru hospodářské bezpečnosti a organizovaného zločinu Litviněnko vyšetřoval zločineckou skupinu *Tambovskaja*, která byla zapojena do pašování heroínu z Afghánistánu přes Petrohrad do západní Evropy. Součástí informací o skupině, které během vyšetřování získal, byly i důkazy o existenci spolupráce mezi reprezentanty zločinecké skupiny a vysoce postavenými funkcionáři KGB, mezi něž patřil i Vladimir Putin. Po tomto incidentu zahájil svou činnost vyšetřování vazeb mezi funkcionáři tajných služeb a zločineckými organizacemi, které později rozebíral ve svých knihách.⁴⁵

Okolo roku 1994 se Alexandr Litviněnko seznámil s Borisem Berezovským, jež se stal významnou postavou v jeho životním příběhu. Boris Berezovskij byl podnikatel a politik, který během devadesátých let zbohatl v automobilovém průmyslu a stal se tak jedním z nejvýznamnějších ruských oligarchů. Litviněnkova pomoc Berezovskému během vyšetřování bombového útoku na jeho vůz a v případě vraždy ruského žurnalisty Listjeva (kdy byl Berezovskij obviněn) vedla k vytvoření přátelského vztahu mezi oběma muži.⁴⁶

⁴¹ Owen, *The Litvinenko Inquiry*, s. 14.

⁴² Schneider, Eberhard. "The Russian Federal Security Service under President Putin". In Stephen White (ed.), *Politics and the Ruling Group in Putin's Russia*, s. 36-39.

⁴³ Owen, *The Litvinenko Inquiry*, s. 14-15

⁴⁴ *Ibid.*, s. 14-15.

⁴⁵ *Ibid.*, s. 15.

⁴⁶ *Ibid.*, s. 16-18.

S jeho kariérou ve strukturách FSB začal Litviněnko dostávat úkoly, které se často pohybovaly na hraně zákona. Významným milníkem se stal rok 1997, kdy obdržel, spolu s dalšími několika kolegy, zvláštní pověření s cílem zabít Borise Berezovského. Tento příkaz ale odmítli splnit a rozhodli se řadou kroků odhalit spiknutí FSB, jejichž vyvrcholením byla veřejná tisková konference v listopadu 1998. V přímém vysílání účastníci, a v první řadě Alexandr Litviněnko jako hlavní mluvčí, odhalili korupční kauzy, rozsáhlou kriminalitu v rámci FSB anebo nařízení zabít Borise Berezovského.⁴⁷ V návaznosti na tuto konferenci byli všichni důstojníci, účastníci se konference, odvoláni z FSB a bylo proti nim zahájeno oficiální vyšetřování. Litviněnko byl 25. března 1999 zatčen, obviněn, a nakonec zadržen ve věznicí Lefortovo, kde strávil osm měsíců.⁴⁸

3.3. Útěk do Velké Británie, tamní působení a smrt

Po propuštění z vězení a několika dalších strastech s FSB se Litviněnko rozhodl Rusko opustit. Díky pomoci několika blízkých a dalších odpůrců režimu ze zahraničí se s falešným pasem dostal přes Gruzii do Turecka, a když mu byla zamítnuta žádost o politický azyl ve Spojených státech, rozhodl se spolu s rodinou odcestovat do Londýna, kde 1. listopadu 2000 přistál.⁴⁹ V květnu roku 2001 ministerstvo vnitra Spojeného království udělilo celé rodině politický azyl, a v roce 2006 získali Alexandr, jeho žena Marina a syn Anatolij, tentokrát už Carterovi, britské občanství.⁵⁰

Od příjezdu do Londýna se Alexandr Litviněnko věnoval opozičním činnostem, hlavně kritice Vladimira Putina a jeho režimu. Nejvýznamnější prací bylo spoluautorství dvou knih „*Blowing Up Russia*“ a „*The Gang from the Lubyanka*“, ve kterých tvrdí, že se z ruských tajných služeb stala zločinecká organizace, a že za teroristickými atentáty na obytné domy v Moskvě v roce 1999 nestáli separatističtí Čečenci, ale agenti FSB, se záminkou obnovit čečenskou válku a podpořit tak politickou sílu Vladimira Putina.⁵¹ Litviněnko také spolupracoval s britskými tajnými službami, účastnil se rozkrývání operací ruské mafie ve Španělsku, a napomáhal u

⁴⁷ Owen, The Litvinenko Inquiry, s. 20-21.

⁴⁸ Ibid., s. 24.

⁴⁹ Pro cestu do Londýna bylo za potřebí vízum, které by pravděpodobně nesehnali, a proto koupili letenky do Tbilisi s přestupem v Londýně, kde nakonec svou cestu ukončili. Goldfarb, Death of a Dissident, s. 15.

⁵⁰ Rodina si změnila jméno z Litviněnkovi na Carterovi. Owen, The Litvinenko Inquiry, s. 29.

⁵¹ Yuri Felshtinsky a Alexander Litvinenko, *Blowing Up Russia: the secret plot to bring back KGB terror: acts of terror, abductions, and contract killings organized by the Federal Security Service of the Russian Federation*. (London: Gibson Square, 2007) a Alexander Litvinenko, *Lubyanka Criminal Group* (GRANI, 2002).

vyšetřování vazeb italských politiků na agenty KGB a FSB.⁵² Několik měsíců před jeho smrtí se vážnost obvinění vznesených proti prezidentu Putinovi stupňovala, na jedné straně poukazoval na videonahrávky v archivu FSB, kde má Putin zneužívat mladé chlapce, a jen několik dní před otravou veřejně obvinil prezidenta Ruské federace z odpovědnosti za vraždu novinářky Anny Politkovské.⁵³

Alexandr Litviněnko onemocněl v noci na 1. listopadu 2006. Po několika dnech byl přijat do Barnetovy nemocnice, kde strávil dva týdny, než byl 17. listopadu převezen na University College Hospital. Jeho stav se postupně zhoršoval a 23. listopadu zemřel.⁵⁴ Následné ohledání prokázalo, že příčinou smrti byla otrava poloniem 210, unikátní a vysoce radioaktivní látkou.⁵⁵ Před svou smrtí byl ale Litviněnko schopen popsat všechny události dne, kdy začal být nemocný, takže vyšetřovatele přímo nasměroval k podezřelým, a navíc si byl celou dobu jistý, že za útokem na jeho osobu stojí sám prezident Ruské federace, Vladimir Putin.⁵⁶

Protiteroristická jednotka londýnské metropolitní policie po rozsáhlém vyšetřování obvinila z Litviněnkovy vraždy dva bývalé agenty KGB, Dmitrije Kovtuna a Andreje Lugového, a potvrdila, že jejich operace byla s největší pravděpodobností řízena z velitelství FSB, a nejspíše schválena Putinem.⁵⁷ Zároveň je třeba zmínit, že během vyšetřování bylo v Londýně pracovníky *Health Protection Agency* identifikováno 11 míst ohrožených kontaminací poloniem 210. Agentura dále kontaktovala 1029 občanů Velké Británie, kteří se vyskytovali v těchto lokalitách v kritické době, z čehož 139 vzorků jejich moči vykazovalo měřitelné hodnoty. Tyto informace zmiňují se záměrem poukázat na nepřiměřenost útoku a ohrožení nevinných občanů Velké Británie, protože pouhé vystavení člověka poloniu 210 zvyšuje celoživotní riziko vzniku nádorového onemocnění.⁵⁸

Snaha o uzavření vyšetřování vraždy Alexandra Litviněnka narazila na odpor ze strany Ruska. Ruské úřady bránily britským policistům v jejich práci, blokovaly žádosti o informace a zdržovaly výsledky podezřelých v Moskvě. Zároveň ruská média šířila dezinformace, které měly

⁵² Byl součástí tzv. Mitrochinovy komise, což byla italská parlamentní komise, zřízená v roce 2002 s cílem prošetřovat vazby ruských tajných služeb na některé italské politiky. Owen, *The Litvinenko Inquiry*, s. 63-83.

⁵³ Owen, *The Litvinenko Inquiry*, s. 92-93 a 104-105.

⁵⁴ *Ibid.*, s. 33.

⁵⁵ Miloslav Pouzar, „S kanónem na vrabce aneb úkladná vražda pomocí Polonia 210“, *MUNI journals, Anthropologia Integra*, (leden 2010), https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/view/1913 (staženo 16. února 2024), s. 1-2.

⁵⁶ Owen, *The Litvinenko Inquiry*, s. 40-41.

⁵⁷ *Ibid.*, s. 245-246.

⁵⁸ Pouzar, *S kanónem na vrabce aneb úkladná vražda pomocí Polonia 210*, s. 3.

znevěrohodnit výsledky vyšetřování a zmást veřejnost.⁵⁹ V souvislosti s vraždou také v listopadu roku 2006 došlo k přerušení vysílání radiové stanice *BBC World Service*, která je v Rusku přenášena v Moskvě, Petrohradě a Jekatěrinburgu. Toto zastavení se časově shodovalo s vysíláním zpráv o vraždě Litviněnka. Ruské úřady uvedly, že provoz byl zastaven z důvodu neplatnosti licencí stanic.⁶⁰

V květnu 2007 Státní zastupitelství Spojeného království požádalo o vydání Andreje Lugového, hlavního podezřelého z vraždy. Ruské úřady však tuto žádost zamítly s odkazem na ustanovení číslo 61 v ruské ústavě, zakazující vydávání ruských občanů.⁶¹

⁵⁹ Alan Duncan, „The UK’s response to the Litvinenko murder: „late, lame and lamentable““ v *Managed Confrontation: UK Policy Towards Russia After the Salisbury Attack*, Chatham House, (30. října 2018), <https://www.chathamhouse.org/2018/10/managed-confrontation-uk-policy-towards-russia-after-salisbury-attack-0/uks-response> (staženo 5. března 2024).

⁶⁰ House of Commons, „Global Security: Russia“, Foreign affairs Committee, Session 2007-08, (únor 2008), <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7b9f7be5274a7202e185d5/7305.pdf>, (staženo 17. února 2024)., odst. 127.

⁶¹ *Ibid.*, odst. 113.

4. BRITSKÁ POLITIKA VŮČI RUSKU PO VRAŽDĚ ALEXANDRA LITVINĚNKA:

Vražda Alexandra Litviněnka otřásla britskou politickou scénou i veřejností a vyvolala bezprecedentní diplomatickou krizi mezi Spojeným královstvím a Ruskem. Tato událost vedla k zásadnímu přehodnocení britské politiky vůči Rusku a k přijetí série represivních kroků namířených proti ruskému státu a jeho představitelům. Zpětně je ale celkově hodnocena jako slabá nebo nedostatečná, a to hlavně z toho důvodu, že nebyly zavedeny žádné ekonomické sankce nebo omezení.

V této kapitole se zaměřím na analýzu britské politiky vůči Rusku v období okolo jednoho a půl roku od vraždy, abych se vyhnula vlivu jiných událostí. Prozkoumám faktory, které formovaly britskou reakci, a zhodnotím dopady této události na jednotlivé dimenze zahraniční politiky Británie.

Bezprostředně po tom, co bylo z vyšetřování Litviněnkovy smrti jasné, že jde o velmi výjimečný případ, ve kterém mají prsty ruské tajné služby, bylo z britských politických kruhů patrné zděšení. O to silnější rétorické reakce vyvolalo odmítnutí Ruska vydat podezřelého a dále v případě spolupracovat. Tehdejší premiér Gordon Brown odsoudil ruské odmítnutí vydat Andreje Lugového do Británie a označil toto jednání za "nepřípustné".⁶² Ministr zahraničí David Miliband ve svém projevu v Dolní sněmovně dne 16. července 2007 vyjádřil "krajní zklamání" z ruské neochoty spolupracovat. Upozornil na to, že ruské odmítnutí vydat Lugového naznačuje, že Rusko nechápe závažnost situace a britský přístup k tomuto případu. Miliband dále definoval tři hlavní cíle britské politiky v návaznosti na tyto události. Za prioritu určil pokročení v soudním řízení s cílem postavit vrahy Litviněnka před soud. Následně měly být vyvozeny důsledky nespolupráce ruské vlády při vyšetřování případu a odmítnutí žádosti o vydání. A v neposlední řadě uvedl, že vláda bere v úvahu skutečnost, že ruští agenti ohrozily životy mnoha dalších lidí a zdůraznil závazek Spojeného království chránit jak bezpečnost britských občanů, tak ruské komunity žijící ve Velké Británii.⁶³

Parlamentní rozprava navazující na prohlášení ministra zahraničí Davida Milibanda jasně demonstrovala širokou podporu pro razantní postoj britské vlády k Rusku v souvislosti s

⁶² Daily Telegraph, „Brown: ‘Hand over Litvinenko Suspect’”, 23 July 2007, <https://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1558256/Brown-Hand-over-Litvinenko-murder-suspect.html> (staženo 13. března 2024).

⁶³ Hansard, HC Deb 16 July 2007 vol 463, Alexander Litvinenko (Case Update), Commons chamber (Hansard, 16 July 2007) [https://hansard.parliament.uk/Commons/2007-07-16/debates/0707162000003/AlexanderLitvinenko\(CaseUpdate\)](https://hansard.parliament.uk/Commons/2007-07-16/debates/0707162000003/AlexanderLitvinenko(CaseUpdate)) (staženo 15. března 2024).

vraždou Alexandra Litviněnka. Stínový ministr zahraničí William Hague vyjádřil souhlas s obsahem i rázností Milibandových poznámek a ocenil důraz na ochranu britských občanů a bezpečnostních zájmů země.⁶⁴

4.1. Diplomatická reakce

V návaznosti na odmítnutí vydat Andreje Lugového do Británie se britská vláda rozhodla učinit několik opatření, která měla, podle slov Davida Milibanda, na Rusko vyvinout tlak, jež by ho donutil rozhodnutí přehodnotit a zároveň dal důrazně najevo britské znepokojení z neochoty Ruska spolupracovat. V diplomatické sféře britské politiky se tato rétorika i následná fyzická reakce projeví nejvýrazněji. V již výše zmíněném projevu v Dolní sněmovně ministr zahraničí oznámil, že dojde k vyhoštění čtyř ruských diplomatů. Konkrétně tito čtyři úředníci byli vypovězeni z ruského velvyslanectví v Londýně, protože bylo zjištěno, že jsou napojeni na ruské zpravodajské služby.⁶⁵ Ruská strana byla o tomto postupu informována s třicetiminutovým předstihem, než Miliband oficiálně oznámil záměr v Dolní sněmovně. Totožnost vyhoštěných nebyla zveřejněna.⁶⁶

Spojené království se v reakci na vraždu Alexandra Litviněnka také snažilo aktivně koordinovat svůj postoj s evropskými partnery. Cílem bylo dosáhnout přehodnocení vztahů s Ruskem s ohledem na závažnost incidentu a neochotu Ruska spolupracovat.⁶⁷ I když výsledná reakce EU pravděpodobně nenaplnila britská očekávání a k dramatické změně přístupu k Rusku nedošlo, partnerské státy potvrdily, že se budou držet jejich závazku k mezinárodnímu právu, a tudíž budou spolupracovat v otázce vydání Andreje Lugového, pokud by vstoupil na území některé z nich.⁶⁸

4.2. Bezpečnostní opatření

Kromě krátkodobých opatření, jakými bylo třeba zvýšení ostrahy na hranicích a letištích došlo v reakci na vraždu i v rámci bezpečnosti hned k několika významným krokům. Britská strana

⁶⁴ Hansard, 16 July 2007.

⁶⁵ Duncan, The UK's response to the Litvinenko murder: „late, lame and lamentable“.

⁶⁶ The Guardian, Britain expels four Russian diplomats, <https://www.theguardian.com/uk/2007/jul/16/russia.politics> (staženo 30. března 2024).

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Hansard, 16 July 2007.

ukončila vyjednávání s Ruskem, jehož cílem měla být dohoda o zjednodušení vízového systému, která by pro ruské občany (pravidelné cestující, tudíž turisty nebo podnikatele) znamenala snadnější cestování mezi oběma zeměmi.⁶⁹ Společně s tím se vláda Spojeného království rozhodla zpřísnit proces udělování víz pro ruské úředníky, jejichž žádosti o cestu do Velké Británie tak musely podléhat podrobnější kontrole. Obě tato opatření byla zavedena se záměrem zvýšit kontrolu nad identitou osob cestujících do Velké Británie tak, aby se snížilo riziko vstupu jedinců spolupracujících s ruskými zpravodajskými službami.⁷⁰

Před událostí, která změnila geopolitické klima, probíhala určitá spolupráce mezi Velkou Británií a FSB, která se většinou zaměřovala na výměnu informací, týkajících se různých zločineckých nebo teroristických aktivit. V souvislosti s vraždou a následným odmítnutím spolupráce byl kontakt s ruskou bezpečnostní službou oficiálně přerušen s odůvodněním, že se britské úřady domnívají, že byla FSB zapojena do Litviněnkovy vraždy. Slovo oficiálně je zde důležité, protože je třeba říci, že veškerá společná aktivita pravděpodobně ukončena nebyla. Jak například zmínil tehdejší britský ministr pro evropské záležitosti Jim Murphy, Británie nadále s Ruskem spolupracovala v oblasti protiteroristické kooperace, soustředěné v činnosti ve výborech OSN.⁷¹

4.3. Ekonomická dimenze politiky vůči Rusku

I když se politické a diplomatické poměry propadly na nejnižší stupeň od studené války, v ekonomických vztazích se událost odrazila jen v minimálním měřítku. Vláda Spojeného království se po vraždě Alexandra Litviněnka snažila najít rovnováhu mezi potrestáním Ruska a udržováním vztahů založených na spolupráci v oblastech, které pro ni byly důležité. A klíčovou roli v tomto úsilí hrála právě ekonomická dimenze vztahu mezi oběma zeměmi.⁷²

Rétorika britské vlády ohledně ekonomických vazeb s Ruskem se od samého začátku lišila od diplomatických a bezpečnostních opatření v reakci na vraždu Alexandra Litviněnka. Na rozdíl od striktních kroků a diplomatického tlaku kladeného i v bezpečnostní oblasti zdůrazňovali britští představitelé důležitost udržení hospodářských kontaktů s Ruskem. V tomto ohledu byl

⁶⁹ Duncan, The UK's response to the Litvinenko murder: „late, lame and lamentable“.

⁷⁰ Parliament. Uk, Minutes of evidence taken before FAC, Global security: Russia, <https://publications.parliament.uk/pa/cm200607/cmselect/cmfaaff/uc495-iii/uc49502.htm> (staženo 29 března 2024).

⁷¹ Ibid.

⁷² Duncan, The UK's response to the Litvinenko murder: „late, lame and lamentable“.

podstatný právě již zmíněný projev Davida Milibanda v Dolní sněmovně, v němž označil Rusko za klíčového mezinárodního partnera, a zdůraznil, že bilaterální obchod mezi oběma zeměmi je rozsáhlý a přináší významné výhody pro hlavní město Londýn:

„Vláda je přesvědčena, že Rusko je pro Spojené království klíčovým mezinárodním partnerem. ... Naše bilaterální obchodní vztahy jsou rozsáhlé a stále se rozrůstají, včetně značných výhod pro město Londýn. Britské společnosti významně přispívají k ruské ekonomice. Ze všech těchto důvodů potřebujeme vztah založený na důvěře a vzájemném respektu.“ (House of Commons, Miliband, 16. července 2007).⁷³

Se stejným přesvědčením vystoupil i Jim Murphy, tehdejší ministr pro evropské záležitosti, před zahraničním výborem *House of Commons*, kde také hodnotil vzájemné vztahy s Ruskem jako silné a akcentoval vzájemný prospěch stojící na hospodářské spolupráci:

„Myslím si, že naše vztahy s Ruskem jsou silné, a to už nějakou dobu a z mnoha důvodů. Za prvé, pokud jde o vzájemný prospěch z hospodářské spolupráce, je tu skutečnost, že v roce 2005 činil vývoz Spojeného království do Ruska 3 miliardy [liber]. V roce 2006 bylo Spojené království v prvních třech čtvrtletích roku největším investorem. Spojené království v Rusku investuje skutečně značné prostředky. Kromě toho samozřejmě existují ekonomické zájmy v Londýně, pokud jde o ruské investory. Takže pozitivní a silné vztahy s Ruskem mají jasný ekonomický přínos.“ (Parliament.uk, Minutes of evidence before FAC, Global security: Russia, 18. července 2007).⁷⁴

Tento pragmatický přístup sdílela naprostá většina britských politiků, a to jak z řad vládních stran, tak z opozice. Výrazná kritika ze strany politické reprezentace ohledně udržování silných ekonomických vazeb s Ruskem v tomto období neexistovala. V důsledku této široké politické shody nebyly proti Rusku zavedeny žádné ekonomické sankce a obchodování a investování mezi oběma zeměmi tak nadále probíhalo bez výrazných překážek.

Statistická data o objemu obchodu mezi oběma zeměmi v daném období vykazují jasný trend růstu. Export Velké Británie do Ruska se v tomto období zdvojnásobil, z 3,1 miliardy liber v

⁷³ Hansard, 16 July 2007., překlad KF.

⁷⁴ Parliament.uk, Minutes of evidence taken before FAC, Global security: Russia, <https://publications.parliament.uk/pa/cm200607/cmselect/cmfaaff/uc495-iii/uc49502.htm> (staženo 29. března 2024)., překlad KF.

roce 2005 na 6,1 miliardy liber v roce 2008. Import z Ruska do Velké Británie zaznamenal v tomto období podobný růst, ze 6 miliard liber v roce 2005 na 8,3 miliardy liber v roce 2008.⁷⁵ Do Británie navíc nadále proudily významné ruské finanční prostředky bez přerušení nebo sebemenšího utlumení. A Spojené království mělo v Ruské federaci také značné investice. Dokonce bylo největším investorem v roce 2006 i v první polovině roku 2007.⁷⁶

Dalším dokladem důležitosti, kterou vlády Spojeného království přikládaly hospodářským vztahům s Ruskem, byl vízový režim *Tier I Investor*. Tento program, zavedený v únoru 2008 jako náhrada za program *Investor Immigrant route*, byl zaměřen na bohaté osoby ze zemí mimo Evropský hospodářský prostor a Švýcarsko. Výměnou za závazek investovat 1 milion liber do státních dluhopisů Spojeného království, základního kapitálu nebo podnikových dluhopisů, mohli žadatelé usilovat o vstup do Spojeného království na počáteční období tří let a čtyř měsíců. Podle výzkumu *Transparency International* bylo v období od roku 2008 do dubna 2015 vydáno 3 048 víz *Tier I*, z toho 706 (23,2 procenta) Rusům, což podle odhadů představuje něco okolo 729 milionů liber investic od Rusů.⁷⁷

Rusko možná nebylo pro britskou obchodní diplomacii nejvyšší prioritou, ale hospodářské vztahy se navzdory politickým turbulencím zdály mít status „rozumné kooperace“ a byly na vzestupné trajektorii. David Miliband později v roce 2007 pro FAC zopakoval dvojí povahu politiky Spojeného království vůči Rusku:

„Na jedné straně ekonomická integrace mezi Spojeným královstvím a Ruskem nikdy nebyla větší. Hospodářské vazby nebyly nikdy větší. Dokonce by se dalo říci, že v současné době je poměrně silná kulturní výměna. V některých velmi závažných diplomatických otázkách však nejsme na stejné vlně. Jsme ve velmi odlišné situaci. Jsem si jist, že nemusím výboru říkat, že vražda pana Litviněnka v ulicích Londýna byla mimořádně závažnou událostí.“ (Parliament.uk, 10. října 2007).⁷⁸

⁷⁵ Office for National Statistics, „Dataset: UK total trade: all countries“, edice červenec až září 2018, (září 2018), <https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/internationaltrade/datasets/ukttotaltradeallcountriesnonseasonallyadjusted>, (staženo 2. dubna 2024).

⁷⁶ HC, „Global Security: Russia“.

⁷⁷ Minimální částka potřebná k tomu, aby se investice kvalifikovala, byla v listopadu 2014 zvýšena na 2 miliony liber. Transparency International, „Gold Rush: Investment visas and corrupt capital flows into the UK“, (září 2015), <https://transparency.eu/wp-content/uploads/2018/02/Golden-Visas-TI-UK-Gold-Rush.pdf> (staženo 26. března 2024), s. 3, 10–11.

⁷⁸ Parliament.uk, Minutes of evidence taken before FAC, Developments in the EU, 10 October 2007. <https://publications.parliament.uk/pa/cm200607/cmselect/cmfaff/uc166-iv/uc16602.htm> (staženo 27. března 2024), překlad KF.

Tato formulace shrnula přístup labouristické vlády k vraždě Alexandra Litviněnka. Navzdory vážnosti situace a problémům, které vražda vyvolala, chtěla Velká Británie evidentně najít střední cestu mezi potrestáním Ruska a udržováním konstruktivních vazeb, a to především v ekonomické oblasti. Rusko bylo pro britskou vládu významným partnerem a vláda nechtěla dopustit, aby potřebné spolupráci bránily politické potíže.

Pragmatický přístup vlády zpětně kritizovali někteří politici i akademici, kteří požadovali silnější reakci, včetně ekonomických sankcí. Je ale třeba říci, že se na situaci dívali z perspektivy po válce v Jižní Osetii, anexi Krymu nebo i obdobnému případu jako je ten Litviněnkův, a to útoku na Skripalovi v Salisbury v březnu roku 2018.⁷⁹

⁷⁹ Hansard, 16 July 2007 a Duncan, The UK's response to the Litvinenko murder: „late, lame and lamentable“.

5. APLIKACE HOLSTIHO TEORIE NA BRITSKOU POLITIKU:

5.1. Úvod

Jak již bylo nastíněno v teoretickém rámci této práce, vzájemné propojení bezpečnostní politiky a ekonomických faktorů v zahraniční politice států představuje komplexní téma. Teorie politologa Kaleviho Holstiho, podložená výzkumem na základě specifických případových studií, zkoumá, jak státy balancují mezi bezpečnostními a ekonomickými zájmy. Holstiho hlavní závěr spočívá v tom, že státy, jež čelí určité hrozbě, upřednostňují bezpečnostní zájmy na úkor ekonomických. Navíc jeho výzkum poukázal na to, že tento poměr priorit se může v průběhu času měnit, a to v závislosti na stupni vnímané hrozby a dostupnosti obchodních příležitostí.⁸⁰ V následující části se zaměřím na aplikaci Holstiho teorie na konkrétní případovou studii – politiku Velké Británie vůči Rusku po vraždě Alexandra Litviněnka.

5.2. Jaké ohrožení pro Spojené království událost znamenala?

Ve svém pojetí mezinárodních vztazích Spojené království nepochybně identifikovalo zásadní nedostatky Ruské federace v oblastech bezpečnosti a dodržování demokratických principů. Historický kontext, jak byl nastíněn v relevantní kapitole, ukazuje na nesoulad mezi ruskými postoji k mezinárodním bezpečnostním otázkám a britskými demokratickými ideály. Londýn systematicky poukazoval na ruské porušování lidských práv, což představovalo ostrý kontrast k britskému závazku podporovat demokracii, lidská práva a právní stát. Tato oblast byla pro Velkou Británii prioritní, a proto se snažila ovlivnit ruskou politiku tak, aby Rusko lépe splňovalo své mezinárodní závazky, k nimž se zavázalo podle Helsinského aktu.⁸¹

Britové také identifikovali řadu problémů, které Rusko představovalo pro mezinárodní společenství. Patřila mezi ně primárně otázka energetické bezpečnosti, zvláště v souvislosti s rizikem, že Rusko by mohlo z politických důvodů přerušit dodávky plynu do Evropské unie, na které byla dlouhodobě závislá.⁸² Dále se vztahy mezi Londýnem a Moskvou komplikovaly kvůli ruským aktivitám na Balkánském poloostrově, které byly v rozporu se západními

⁸⁰ Holsti, *Politics in command*, s. 669–671.

⁸¹ HC, „Global security Russia“, s. 4.

⁸² *Ibid.*, s. 14-15.

iniciativami v této regionálně citlivé oblasti.⁸³ Významným problémem byl také ruský obchod se zbraněmi; Rusko exportovalo zbraně do států, kde často docházelo k porušování lidských práv. Tato situace podkopávala mezinárodní snahy o kontrolu zbrojení, ve kterých se angažovalo i Spojené království, a znemožňovala jejich plnou efektivitu.⁸⁴

Žádné přímé ohrožení Velké Británie ale z ruské strany identifikováno nebylo. Tedy až do listopadu roku 2006. Vražda Alexandra Litviněnka představovala těžký zásah do britsko-ruských vztahů a zásadní zlom v postoji Velké Británie k Rusku. Nešlo jen o brutální zavraždění britského občana, ale i o závažné narušení národní suverenity a ohrožení bezpečnosti občanů Spojeného království. Hlavní hrozbou pro britskou stranu se stal nekontrolovatelný pohyb agentů ruských tajných služeb na britském území, kteří do Británie vnikli s úmyslem otrávit Litviněnka, a současně v Londýně šířili radioaktivní materiál, čímž ohrozili zdraví a životy nevinných osob.

Velká Británie vnímala jako alarmující i naprostou nespolupráci Ruska během celého vyšetřování. Ruská strana opakovaně bránila britským vyšetřovatelům ve sběru důkazů, ztěžovala výslechy podezřelých, a nakonec odmítla vydat hlavního podezřelého do Británie. Toto chování Ruska bylo interpretováno jako vážné porušení mezinárodního práva a zpochybnění principů spravedlnosti.⁸⁵

Po zavedení několika krátkodobých bezpečnostních opatření; podrobnějších kontrol na letištích a hranicích, vypovězení ruských úředníků napojených na ruské tajné služby, omezení kontaktů s FSB a v neposlední řadě upravení vízového systému tak, aby se do země nekontrolovatelně nedostávali nežádoucí osoby, mohlo být ale vnímané ohrožení výrazně slabší než bezprostředně po události.

5.3. Ekonomické hledisko

Jak bylo již zmíněno v předchozí kapitole, Rusko zaujímalo nezanedbatelnou roli v oblastech obchodu a investic Velké Británie. Političtí představitelé si této skutečnosti byli vědomi, což mohlo ovlivnit jejich rozhodovací procesy. Obchodní styky mezi Ruskem a Velkou Británií vykazovaly vzestupnou tendenci, přičemž do Británie směřovalo značné množství ruských

⁸³ HC, „Global security Russia“, s. 20-24.

⁸⁴ Ibid., s. 27.

⁸⁵ House of commons, „Global Security: Russia“, Foreign Affairs Committee, Session 2007–08, s. 11.

finančních prostředků a mnoho britských firem bylo těsně provázáno s ruským trhem.⁸⁶ Kromě toho, Londýn musel zohlednit své členství v Evropské unii, neboť jakékoli sankce uvalené na Rusko by mohly mít značné dopady na obchodní vztahy celé unie. Zpětně lze s určitou nadsázkou říci, že tento postoj mohl vytvořit dojem, že Británie staví ekonomické zájmy nad bezpečnostní prioritu, což by mohlo Rusko utvrdit v přesvědčení, že podobné akce může opakovat bez vážných důsledků.

5.4. Rozhodování vlády Velké Británie

Britská vláda čelila komplexnímu rozhodovacímu procesu. Na jedné straně bylo nezbytné důrazně odsoudit zavrženíhodný akt ruských tajných služeb a následné chování politických představitelů Ruské federace. Současně se vláda snažila posílit národní bezpečnostní opatření, aby zabránila opakování podobných incidentů. Naopak, jak naznačily vyjádření členů kabinetu Gordona Browna, byly partnerství a ekonomická spolupráce s Ruskem pro Spojené království významné, a nejvyšší politické kruhy se obávaly, že by ostrá reakce na incident mohla tyto vztahy narušit. Vláda se proto rozhodla hledat rovnováhu mezi zajištěním bezpečnosti a ekonomickými zájmy.

5.5. Porovnání případu s teorií

Analýza britské politiky vůči Rusku po vraždě Alexandra Litviněnka poukazuje na částečnou shodu s Holstiho teorií, která předpokládá, že státy v situaci vnímané hrozby upřednostňují bezpečnostní zájmy nad ekonomickými příležitostmi.

V průběhu analýzy byly identifikovány klíčové hodnoty pro britskou vládu, které zahrnovaly bezpečnost, výrazné odsouzení činu a chování Ruska, a zachování ekonomické prosperity bilaterálního vztahu. Současně byla zkoumána souvislost těchto hodnot v krátkodobém i dlouhodobém horizontu, s důrazem na krátkodobé interakce mezi těmito hodnotami.

Británie důrazně reagovala na vraždu Litviněnka, která byla vnímána jako přímý útok na státní suverenitu a právní řád, její reakce se ale projevila především v diplomatické dimenzi – došlo k vyhoštění ruských diplomatů a rétorickému odsouzení Ruska – a bezpečnostní dimenzi – byla

⁸⁶ Office for National Statistics, „Dataset: UK total trade: all countries“, edice červenec až září 2018, (září 2018), <https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/internationaltrade/datasets/uktotaltradeallcountriesnonseasonallyadjusted>, (staženo 2. dubna 2024).

zavedena krátkodobá bezpečnostní opatření, přerušen kontakt s ruskou tajnou službou a upraven vízový systém. Avšak na rozdíl od předpokladů Holstiho teorie, Británie nezavedla proti Rusku ekonomické sankce, a obchodní a investiční vztahy mezi oběma zeměmi tak zůstaly nedotčeny. Tento krok naznačuje, že i přes vnímané bezpečnostní hrozby si Británie udržovala ekonomické vztahy s Ruskem.

Je tedy možné tvrdit, že podmínky, které událost vytvořila, neznamenalaly pro britskou vládu neslučitelnost mezi uvedenými hodnotami. Británie chránila vlastní bezpečnost několika opatřeními a současně nadále udržovala hospodářské vztahy s Ruskou federací. Na Holstiho otázku, zda vláda vytvářela určitou hierarchii hodnot, která určovala priority, nelze jednoznačně odpovědět. Nelze říct, že obě hlavní hodnoty byly pro vládu na stejné úrovni. Podle vyjádření představitelů britské vlády byla bezpečnost jasnou prioritou. To dokazovala i okamžitá bezpečnostní opatření, týkající se zintenzivnění kontrol na letištích a zvýšení obezřetnosti vůči ruské tajné službě. Na druhé straně ale také jednoznačně nelze prezentovat ekonomické cíle za upozaděné. Tudíž zde vláda striktně nevolila mezi jednotlivými hodnotami a hledala kompromis směrem k dosažení svých cílů v obou oblastech.

Kalevi Holsti ale také akcentuje fakt, že vlády dlouhodobě usilují jak o „moc“ tak o „blahobyt“ a pouze pokud jsou tyto hodnoty neslučitelné, převažují bezpečnostní priority a obchodní příležitosti se musí řídit takovým způsobem, aby snížily obavy o bezpečnost. V tomto případě ale Británie našla kompromis mezi bezpečnostními a ekonomickými zájmy, což vyvolává úvahy o tom, zda byla situace skutečně vnímána jako natolik závažná, aby vyžadovala obětování ekonomických vztahů. Navzdory ostré rétorice a diplomatickým reakcím, které mohly mít i značnou symbolickou hodnotu, Spojené království pravděpodobně vyhodnotilo úroveň bezpečnostního ohrožení jako nižší, zejména vzhledem k již implementovaným bezpečnostním opatřením, která dále snížila míru ohrožení. Pokud by tomu tak bylo, případ by tedy Holstiho tezi potvrzoval. Spojené království nebylo nuceno si určovat priority a nacházelo kompromis mezi oběma hodnotami.

5.6. Vnější faktory

Přestože Británie po vraždě nezavedla proti Rusku ekonomické sankce, což se na první pohled jeví jako rozpor s Holstiho teorií prioritizace bezpečnosti nad ekonomickými zájmy, existuje několik vnějších faktorů, které mohly ovlivnit toto rozhodnutí. Jedním z klíčových aspektů

může být politický tlak ze strany mezinárodních partnerů a domácího obchodního sektoru, který mohl preferovat udržení stabilních ekonomických vztahů nad politickým gestem sankcí. Británie také mohla být citlivá na potenciální ekonomické náklady spojené s přerušením nebo omezením obchodních vztahů s Ruskem, které v té době bylo významným dodavatelem energií do Evropy a mělo klíčový vliv na globální energetické trhy. Zavedení sankcí by mohlo vést k vyšším cenám energií a negativně ovlivnit britskou ekonomiku, což mohlo být také vnímáno jako ohrožení bezpečnosti, i když ekonomické. Tyto faktory naznačují, že rozhodovací proces může být komplexnější a méně přímočarý, než Holstiho model předpokládá, a že rozhodnutí britské vlády byla ovlivněna širšími geopolitickými a ekonomickými úvahami, které přesahují rámec bezprostřední bezpečnostní reakce na vnímanou hrozbu.

5.7. Shrnutí

Závěrem této kapitoly o aplikaci Holstiho teorie na případovou studii britské politiky vůči Rusku po vraždě Alexandra Litviněnka lze konstatovat, že přístup Velké Británie k této záležitosti ilustruje částečnou shodu s předpoklady Holstiho modelu. Holstiho teorie, předpokládající že státy v situaci, kdy je ohrožení vnímáno jako vysoké nebo střední, prioritně reagují posilováním bezpečnostních opatření na úkor ekonomických vztahů, byla v tomto případě potvrzena. Britská vláda sice reagovala na vraždu Litviněnka diplomatickými a bezpečnostními kroky, ale zároveň si udržela ekonomické a obchodní vztahy s Ruskem bez zavedení sankcí, což napovídá o tom, že pro Spojené království nebyla bezpečnostní hrozba ze strany Ruska vnímána jako závažná. Londýn tak nebyl nucen obětovat ekonomické vazby.

Tento kompromis mezi bezpečnostními opatřeními a ekonomickými zájmy ukazuje na složitost a multidimenzionalitu zahraniční politiky v realitě. Vláda Velké Británie se ocitla v situaci, kde musela posuzovat bezpečnostní hrozby a ekonomické dopady, což vedlo k rozhodnutím, která mohou být vnímána jako vyhledávání rovnováhy mezi ochranou národní bezpečnosti a minimalizací negativního vlivu na ekonomiku.

Diskuse o vnějších faktorech, jako je mezinárodní a domácí politický tlak, ekonomická zranitelnost vůči rusko-britským obchodním vztahům, a geopolitické strategie, dále komplikují jednoznačné vyhodnocení britského postupu. Tyto faktory ilustrují, že rozhodnutí ve veřejné politice jsou často výsledkem komplexních úvah, kde různé zájmy a tlaky utvářejí konečný výstup akcí.

Výsledky této analýzy tak poukazují na to, že i když Holstiho teorie poskytuje užitečný rámec pro pochopení prioritizace bezpečnosti nad ekonomikou, realita mezinárodních vztahů a zahraniční politiky je mnohem více ovlivněna dynamikou a kontextem, který může vést k odchylkám od teoretických předpokladů.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo prozkoumat dopad vraždy Alexandra Litviněnka na britskou politiku vůči Rusku, analyzovat reakci britské vlády na tento incident a posoudit nerovnoměrnost reakce v různých dimenzích zahraniční politiky ve světle teorie Kaleviho Holstiho o chování států při vnějším ohrožení.

V listopadu 2006 došlo k otravě Alexandra Litviněnka, bývalého agenta ruské tajné služby, radioaktivním izotopem polonia 210. Britské vyšetřovací orgány dospěly k závěru, že za jeho smrtí stojí dva ruští agenti a že operaci schválil ředitel Federální bezpečnostní služby pravděpodobně i se souhlasem prezidenta Ruské federace, Vladimira Putina. Během vyšetřování bylo dále identifikováno několik lokalit v Londýně s výskytem radioaktivity, což znamenalo, že se některé další osoby mohly dostat do kontaktu s kontaminací. Tato skutečnost přidala k celé události další velmi významný rozměr. Navíc, když britské úřady požadovaly vydání hlavního podezřelého z Ruské federace, byl tento požadavek ruskými úřady okamžitě zamítnut.

V důsledku tohoto incidentu se vzájemné vztahy mezi Velkou Británií a Ruskem ocitly na nejnižší úrovni od dob studené války. V reakci na tyto události byla vláda Gordona Browna nucena zavést řadu krátkodobých i dlouhodobých bezpečnostních a diplomatických opatření. Z vyjádření jejích členů bylo navíc patrné značné zděšení. Mezi přijatá opatření patřily přísnější kontroly na letištích a hranicích, vyhoštění ruských úředníků napojených na ruské tajné služby, úprava vízového režimu pro lepší monitorování osob vstupujících do Velké Británie a přerušování oficiálních kontaktů s Federální bezpečnostní službou. Přes tyto diplomatické a bezpečnostní kroky však ekonomické a investiční vztahy mezi oběma zeměmi zůstaly nejenom nedotčeny, ale dokonce se v následujícím období ještě rozšířily. Toto zjištění poukázalo na složitý proces rozhodování, ve kterém se britská vláda snažila balancovat mezi potřebou reagovat na závažný mezinárodní incident a udržet ekonomické vztahy s Ruskem.

Rámcem práce byl založen na konceptu kanadského politologa Kaleviho Holstiho. Jeho teorie se zaměřuje na studium chování států v reakci na vnější hrozby, přičemž klade důraz na způsoby, jakými státy vyvažují svou bezpečnostní a ekonomickou politiku v takových situacích. V kontextu literatury a teorie Kaleviho Holstiho se ukázalo, že Británie dávala důraz na bezpečnostní opatření a diplomatické sankce, což v souladu s Holstiho teorií naznačuje, že vnímaná bezpečnostní hrozba měla velkou váhu. Nicméně absence ekonomických sankcí a pokračování obchodních vztahů s Ruskem rovněž poukazuje na to, že britská vláda nevnímala

situaci jako dostatečně kritickou, aby obětovala všechny aspekty vzájemných vztahů. Tento postup může být interpretován jako příklad britské snahy o minimalizaci škod a zachování ekonomické stability navzdory politickému napětí.

Teoretický rámec práce se osvědčil jako užitečný nástroj pro analýzu a poskytl pevné základy pro diskusi o rozhodovacím procesu států při vnějších hrozbách. V případě Velké Británie umožnil teoretický rámec objasnit, jak se ekonomické a bezpečnostní zájmy mohou vzájemně ovlivňovat a jak je vláda může integrovat do komplexní zahraniční politiky.

Pro budoucí bádání by bylo vhodné dále prozkoumat, jaké dlouhodobé dopady měla britská reakce na její mezinárodní vztahy a bezpečnostní politiku, zejména ve světle nových incidentů a výzev, jako byl útok na Skripalovy v Salisbury. Také by bylo přínosné rozšířit analýzu o porovnání s reakcemi jiných zemí na podobné mezinárodní incidenty, aby bylo možné lépe pochopit, jak různé politické a ekonomické kontexty ovlivňují strategie států v reakci na vnější ohrožení. Tímto způsobem by mohlo dojít k hlubšímu porozumění dynamice mezinárodních vztahů a mechanismům rozhodování v moderní světové politice. Tato práce dále otevírá prostor pro výzkum zejména v oblasti dynamiky mezi státní bezpečností a ekonomickou spoluprací na mezinárodní scéně. Otázky týkající se rovnováhy sil v mezinárodním právu, efektivity unilaterálních a multilaterálních sankcí, a vlivu mezinárodního obchodu na zahraniční politiku zůstávají aktuální a zasluhují další podrobný výzkum.

Summary

The aim of this thesis was to examine the impact of the murder of Alexander Litvinenko on British policy towards Russia, to analyze the British government's response to the incident and to assess the unevenness of the response in different dimensions of foreign policy in the light of Kalevi Holsti's theory of state behavior under external threat.

In November 2006, Alexander Litvinenko, a former Russian intelligence agent, was poisoned with the radioactive isotope polonium 210. British investigating authorities have concluded that two Russian agents were behind his death and that the operation was authorized by the Director of the Federal Security Service, probably with the approval of the President of the Russian Federation, Vladimir Putin. The investigation also identified several places in London with radioactivity, which meant that some other people may have come into contact with the contamination. This added another very significant dimension to the whole event. Moreover, when the British authorities demanded the extradition of the main suspect from the Russian Federation, this request was immediately rejected by the Russian authorities.

As a result of this incident, relations between the UK and Russia were at their lowest level since the Cold War. In response to these events, Gordon Brown's government was forced to introduce a range of short and long-term security and diplomatic measures. Moreover, there was considerable consternation in the statements of its members. Among the measures taken were stricter controls at airports and borders, the expulsion of Russian officials with links to Russian intelligence services, the adjustment of the visa regime to better monitor people entering the UK and the severing of official contacts with the Federal Security Service. Despite these diplomatic and security moves, however, economic and investment relations between the two countries have not only remained intact but have even expanded in the ensuing period. This finding highlighted a complex decision-making process in which the British government tried to balance the need to respond to a major international incident with the need to maintain economic relations with Russia.

The framework of the work was based on the concepts of Canadian political scientist Kalevi Holsti. His theory focuses on the study of state behavior in response to external threats, emphasizing the ways in which states balance their security and economic policies in such situations. In the context of the literature and Kalevi Holsti's theory, Britain's emphasis on security measures and diplomatic sanctions was shown to be consistent with Holsti's theory,

suggesting that the perceived security threat carried a great deal of weight. However, the absence of economic sanctions and the continuation of trade relations with Russia also suggests that the British government did not perceive the situation as critical enough to sacrifice all aspects of the relationship. This approach can be interpreted as an example of British efforts to minimize damage and maintain economic stability despite political tensions.

These conclusions were reached based on the analysis of secondary literature and primary sources.

Seznam použitých zkratk

EU – Evropská unie

FAC – *Foreign Affairs Committee*, Výbor pro zahraniční vztahy

FSB – *Federal'naya sluzhba bezopasnosti*, Federální bezpečnostní služba

FSK – *Federal'naya sluzhba kontrrazvedki*, Ruská federální kontrarozvědka

G8 – *Group of Eight*

NATO – *North Atlantic Treaty Organization*, Organizace Severoatlantické smlouvy

OSN – Organizace spojených národů

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

USA – *United States of America*, Spojené státy americké

Použitá literatura

Primární zdroje:

Hansard, HC Deb 16 Jul 2007 vol 463, Alexander Litvinenko (Case Update), Commons chamber (Hansard, 16 July 2007) [https://hansard.parliament.uk/Commons/2007-07-16/debates/0707162000003/AlexanderLitvinenko\(CaseUpdate\)](https://hansard.parliament.uk/Commons/2007-07-16/debates/0707162000003/AlexanderLitvinenko(CaseUpdate)) (staženo 15. března 2024).

House of Commons, „Global Security: Russia“, Foreign affairs Committee, Session 2007-08, (únor 2008), <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a7b9f7be5274a7202e185d5/7305.pdf>, (staženo 17. února 2024).

House of Commons. „The United Kingdom’s relations with Russia“. Foreign Office Committee (2. března 2017), <https://publications.parliament.uk/pa/cm201617/cmselect/cmfaff/120/120.pdf> (staženo 7. března 2024).

Office for National Statistics, „Dataset: UK total trade: all countries“, *July to September 2018 edition*, (září 2018), <https://www.ons.gov.uk/businessindustryandtrade/internationaltrade/datasets/ukttotaltradeallcountriesnonseasonallyadjusted>, (staženo 2. dubna 2024).

Parliament.uk, Minutes of evidence taken before FAC, Developments in the EU, 10 October 2007. <https://publications.parliament.uk/pa/cm200607/cmselect/cmfaff/uc166-iv/uc16602.htm> (staženo 27. března 2024).

Parliament.uk, Minutes of evidence taken before FAC, Global security: Russia, 18 July 2007. <https://publications.parliament.uk/pa/cm200607/cmselect/cmfaff/uc495-iii/uc49502.htm> (staženo 28. března 2024).

Sekundární literatura:

Bond, Ian and Allan Duncan. *A new Russia policy for post-Brexit Britain*. Chatham House. 2022.

Duncan, Alan. The UK’s response to the Litvinenko murder: „late, lame and lamentable“. *Managed Confrontation: UK Policy Towards Russia After the Salisbury Attack*, Chatham House, (30. října 2018), <https://www.chathamhouse.org/2018/10/managed-confrontation-uk-policy-towards-russia-after-salisbury-attack-0/uks-response> (staženo 5. března 2024).

Fajmon, Hynek. *Británie po roce 1945*. Brno: Books and Pipes: 2021.

Felshinsky, Yuri a Alexander Litvinenko, *Blowing Up Russia: the secret plot to bring back KGB terror: acts of terror, abductions, and contract killings organized by the Federal Security Service of the Russian Federation*. London: Gibson Square, 2007.

Garnett, Mark, Simon Mabon a Robert Smith. *British Foreign Policy since 1945*. New York: Routledge, 2018.

- Gilpin, Robert. *U.S. Power and the Multinational Corporation*. New York: Basic, 1975.
- Gilpin, Robert. *War and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 1981.
- Goldfarb, Alex. *Death of a Dissident*. New York: The Free Press, 2007.
- Harding, Luke a Anna Poskerová. *Jed pro Litviněnka: příběh jeho vraždy a Putinovy války se Západem*. Brno: CPress, 2017.
- Harding, Luke. „Litvinenko – a very expensive poison“. *Medico-legal journal*. 2017, roč. 85, č. 3, s. 130-137, <https://doi.org/10.1177/0025817217707377> (staženo 4. února 2024).
- Hart, Liddell. *Dějiny druhé světové války*. Brno: Jota, 2000.
- Holsti, Kal J. „Politics in command: foreign trade as national security policy“. *International Organization*. č. 3 (1986): 643-71, <http://www.jstor.org/stable/2706822>. (staženo 15. března 2024).
- Il'jičeva, Ljudmila Jefimovna, Vladimir Savel'jevič Komarovskij a Vladimír Prorok. *Rusko ve 21. století: politika, ekonomika, kultura*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2013.
- Isakova, Irina Viktorovna. *Russian governance in the twenty-first century: geo-strategy, geopolitics and governance*. London: Frank Cass, 2005.
- Keohane, Robert O. *After Hegemony*. Princeton: Princeton University Press, 1984. Citováno v Holsti, Kal J. Politics in command: foreign trade as national security policy. *International Organization*, č. 3 (1986): 643-71, <http://www.jstor.org/stable/2706822>. (staženo 15. března 2024).
- Litvinenko, Alexander. *Lubyanka Criminal Group*. London: GRANI, 2002.
- Morgan, Kenneth Owen a kolektiv. *Dějiny Británie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002.
- Owen, Sir Robert, „The Litvinenko Inquiry“, House of Commons, (leden 2016), <https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a8055c340f0b62302692e48/The-Litvinenko-Inquiry-H-C-695-web.pdf> (staženo 22. února 2024).
- Pouzar, Miloslav. „S kanonem na vrabce aneb úkladná vražda pomocí Polonia 210“. *MUNI journals, Anthropologia Integra*. (leden 2010), https://journals.muni.cz/anthropologia_integra/article/view/1913 (staženo 16. února 2024).
- Pšeja, Pavel a Tomáš Blažek, *Přehled teorií mezinárodních vztahů*. Brno: Masarykova univerzita, 2005.
- Shah, Reema. „A Poisonous Ally: Growing Russo-British Tensions“. *Harvard international review*. 2008, roč. 30, č. 1, s. 11-12.

Schneider, Eberhard. *The Russian federal security service under President Putin. In: Politics and the Ruling Group in Putin's Russia*. London: Palgrave Macmillan, 2008.

Sixsmith, Martin. *The Litvinenko file: politics, polonium and Russia's war with itself*. London: Pan, 2008–2007.

Smith, Steve, Amelia Hadfield a Timothy Dunne. *Foreign policy: theories, actors, cases*. Third edition. New York: Oxford University Press, 2016.

Snell, Arthur. *How Britain broke the world*. Kingston upon Thames, Surrey: Canbury Press, 2022.

Transparency International, „Gold Rush: Investment visas and corrupt capital flows into the UK“, (říjen 2015), <https://transparency.eu/wp-content/uploads/2018/02/Golden-Visas-TI-UK-Gold-Rush.pdf> (staženo 30. března 2024).

Vital, David. *The Making of British Foreign Policy*. Abingdon, Oxon: Routledge, 2022

Vydra, Zbyněk, Michal Řoutil, Jitka Komendová, Kateřina Hloušková a Michal Téra. *Dějiny Ruska*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2017.

Zavyalova, Elena B. a kolektiv, „Evolution of Trade and Economic Relations between Russia and the UK: Past and Future“, *Cyprus Review* 31.3 (2019): 221-236, <https://cyprusreview.org/index.php/cr/article/view/672/568> (staženo 18. února 2024).

Elektronické zdroje:

The Economist, „The Rise and Fall of Londongrad“, 5. května 2022, <https://www.economist.com/britain/2022/03/05/the-rise-and-fall-of-londongrad> (staženo 8. března 2024).

The staff and agencies. „Brown: ‘Hand over Litvinenko Suspect‘“, *The Daily Telegraph*, 23. července 2007, <https://www.telegraph.co.uk/news/uknews/1558256/Brown-Hand-over-Litvinenko-murder-suspect.html> (staženo 13. března 2024).

Tran, Mark. „Britain expels four Russian diplomats“. *The Guardian*, 16. července 2007, <https://www.theguardian.com/uk/2007/jul/16/russia.politics> (staženo 28. března 2024).

United Press International, "British queen in Moscow", Moscow, 17. října 1994, <https://web.archive.org/web/20220312020810/https://www.upi.com/Archives/1994/10/17/British-queen-in-Moscow/3900782366400/> (staženo 10. března 2024).